

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-ХП/З 26.12.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IX редовној седници, 26.12.2013. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА, докторанда Иване Лемкул.

За ментора је одређена доц. др Јелена Ердељан.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Василије Гвозденовић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/2439</u>	
(број захтева)	
<u>14.01.2014.</u>	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Апропријација и христијанизација мотива зодијака у уметности средњег века

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја уметности

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Ивана (Милан) Лемкул

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски

Година 2009. дипломирања:

Назив магистарске тезе кандидата:

Назив факултета на коме је магистарска теза одбрањена: _____

Година одбране магистарске тезе:

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 26.12.2013. одржаној
размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА Проф. др Милош Арсенијевић
--	---

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Ивану Лемкул

Име и презиме ментора: Јелена Ердељан

Звање: доцент

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Studenica. All Things Constantinopolitan, *ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ*, Зборник радова поводом четрдесет година Института за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду, ур. И. Стевовић, Београд 2012, 93-101.
2. Studenica. An identity in marble, *Зограф* 35 (2011), 93-100.
3. New Jerusalems in the Balkans: Translation of Sacred Space in the Local Context, in: *New Jerusalems, The Translation of Sacred Spaces in Christian Culture*, Material from the International Symposium, ed. by A. Lidov, Moscow 2009, 458-474.
4. Београд као Нови Јерусалим. Размишљања о рецепцији једног топоса у доба деспота Стефана Лазаревића, *ЗРВИ* 43 (2006), 97-110.
5. New Jerusalems as New Constantinoples? Reflections on the Reasons and Principles of *Translatio Constantinopoleos* in *Slavia Orthodoxa*, *ΔΧΑΕ* 32 (2011), 11-18.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну

листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односно дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ

Образложење теме докторског рада
кандидата Иване Лемкул

**АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА
У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА**

Докторски рад „АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА” бавио би се истраживањем начина на који је мотив зодијака транспонован из античке уметности и асимилован у контекст хришћанске сакралне уметности средњег века, као и идентификовањем уметничких и идеолошких разлога који су ту појаву иницирали и испитивањем друштвених и историјских фактора који су је условили. Полазишна претпоставка рада је да је антички мотив зодијака, иако је у већини примера задржао идентичан начин приказивања, стекао ново значење на споменицима хришћанске културе.

Предмет истраживања:

Зодијак представља замишљени појас на небу који окружује и прати линију еклиптике, путање коју Сунце пређе за годину дана. Подељен је на дванаест једнаких делова који се називају знаци зодијака. Представа зодијака подразумева визуелни приказ ових дванаест знакова, најчешће распоређених кружно или полукружно, мада могу бити постављени и на друге начине.

Зодијак је настао у V веку пре нове ере, на подручју ахеменидске Вавилоније, где је коришћен као координатни систем за одређивање положаја планета. Као такав, показао се као веома користан за израђивање астролошких

прорачуна- одређивања релативних односа небеских тела и њихових кретања на основу којих су вршена прорицања будућих догађаја. Са даљим развојем и ширењем астрологије, и зодијак је почео да улази у све већу употребу. Током периода хеленизма, начин његовог приказивања се стандардизовао и појединачни знаци су добили свој препознатљив изглед који ће остати готово неизмењен до данашњих дана.

Од тада, па током целог античког периода, зодијак ће представљати један од најзаступљенијих мотива у уметности, присутан у различитим уметничким формама, као и у разним сферама живота: од подних мозаика и штуко таваница, како приватних вила, тако и храмова, преко фунерарних стела и саркофага, затим предмета за свакодневну употребу, сунчаних сатова, до представа на царским споменицима и новцу, и другим. Поред тога што је био део царске иконографије, зодијак је био и чест атрибут античких божанстава, како оних који су припадали грчко-римском пантеону, тако и оних који се везују за мистеријске култове, попут култова Митре, Сераписа и Изиде и других. Поједини знаци или читав зодијак често су се приказивали на талисманима и другим предметима коришћеним при практиковању астралне магије.

Због његових астролошких и магијских асоцијација, заступљености у царској и религијској античкој уметности, представа зодијака је за касније хришћанске посматраче морала поседовати снажан пагански карактер. Упркос томе, мотив зодијака је нашао своје место на бројним сакралним споменицима средњег века. Најстарији примери који су нам сачувани потичу из IX века и приказују знаке зодијака на мањим литургијским предметима; нешто касније, налазимо их на металним крстионицама, потом на подним мозаицима, да би у XII веку постали чест украс портала романичких цркава широм Западне Европе. У готичком периоду, биће присутан и на витражима, понегде и на сликаној фреско декорацији у унутрашњости цркава, а готово током читавог периода средњег века, своје место ће налазити у бројним илуминираним рукописима. Зодијак се јавља и у византијској уметности. Сачувано нам је и познато за сада свега неколико примера, али учесталост мотива у пост-византијској уметности би могла да указује на његову већу заступљеност у периодима пре пада Цариграда. Сви ови примери

зодијака у средњовековној уметности би представљали непосредан предмет истраживања докторског рада „АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА”. Највећа пажња била би ипак посвећена примерима који на најбољи начин илуструју процес прилагођавања овог мотива хришћанској тематици, било да је то изведено изменама у његовој иконографији, било распоредом у оквиру ликовног програма једног споменика, било натписима који су га пратили, чиме је добијао ново значење које га је чинило компатибилним са постулатима хришћанске вере који су били на снази у периоду настанка тог уметничког дела. Примери би били селектирани из периода читавог средњег века, посматраног као феномен дугог трајања, и из свих географских подручја у којима се јавља хришћанска култура и уметност, што би подразумевало области читаве Европе, Блиског Истока и Северне Африке. Ради компарације, у раду би били анализирани и примери зодијака из античке уметности, као и поједини примери из каснијих епоха. Такође, пажња би била посвећена и примерима зодијака у јеврејској уметности којима би у раду било посвећено посебно поглавље, из разлога што би могли да пруже бољи увид у механизме апропријације овог мотива од стране једне такође, монотеистичке религије из које је хришћанство и потекло и са којом је делило многе традиције, начела, као и свете списе.

Циљ истраживања:

Циљ истраживања докторског рада „АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА” било би пружање прегледа различитих видова и варијетета у којима се мотив зодијака јавља у средњовековној уметности, утврђивање значења које је имао за тадашње уметнике, наручиоце и посматраче, препознавање историјских, културних и уметничких фактора који су условили и подстакли његово преузимање из античке уметности, те откривање и представљање различитих процеса трансформације и реконтекстуализације које је мотив претрпео да би се уклопио у нов хришћански смисао.

Такође, током рада би био учињен напор ка састављању што целовитијег списка средњовековних уметничких споменика који поседују представе зодијака. Поред тога што би допунио раније покушаје који су остали непотпуни, овај списак би се разликовао од досадашњих по томе што би примери у њему били наведени хронолошким редоследом. На тај начин би евентуално могле да се уоче правилности у појављивању зодијака у средњовековној уметности. Са истим циљем би у раду била приказана и мапа споменика који садрже мотив зодијака.

Методолошки приступ истраживању:

Приступ истраживању у докторском раду „АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА" био би интердисциплинаран и обухватао би методе различитих друштвених и хуманистичких наука. Примарни метод који би у раду био примењен је иконографско-икололошки, један од најзначајнијих и најзаступљенијих метода у историји уметности, који је развијен у првој половини XX века захваљујући раду Ервина Панофског и Абија Варбурга. Овај метод се бави тематиком и значењем уметничких дела и њиховим тумачењем у оквиру културе у којој су настали, што подразумева ослањање на знања и методе других дисциплина поред историје уметности. У овом раду конкретно, биле би коришћене методе дисциплина историје, историје књижевности, археологије, антропологије, класичних наука, теологије, патристике, друштвене историје и историје науке.

У раду би најпре био обајшњен и приказан настанак и развој зодијака у историји науке, различите примене које је налазио и значења која је имао. Био би приказан и развој његове иконографије и различити варијетети у којима се појединачни знакови јављали и то би представљало део поглавља посвећеног зодијаку у античкој уметности. За разумевање мотива зодијака у средњем веку неопходно би било размотрити његове најраније манифестације, различите видове у којима се јавља, као и значења која је могао да има у античком периоду, тако да можемо рећи да се предмету истраживања приступа и са компаративне тачке гледишта. Паралеле би биле направљене и са примерима зодијака у јеврејској уметности, који би били представљени у посебном поглављу у оквиру ког би били

истражена заступљеност астрологије у јеврејској историји, религији, космологији и књижевности, као и различити ставови који су према њој изражавани.

Зодијак је један од кључних елемената астрологије и за његово правилно разумевање је неопходно истражити и анализирати положај који је астрологија имала у средњовековној мисли и друштву. Са тим циљем, у једном делу рада био би приказан кратак преглед историје астрологије- од њених почетака у Вавилонском царству, даљег развоја у хеленистичком и римском периоду, све до средњег века. Након тога, нешто детаљније би била представљена историја астрологије у средњем веку- период стагнације и замирања након пада Римског царства, спорадичних јављања у периоду Каролиншке ренесансе, поновног процвата у XII веку када почињу да се превode списи арапских и грчких астролога, и каснији развој и ширење. Положај астрологије у средњем веку не може се разумети без разматрања њене присутности, како у највишим дворским и аристократским круговима, тако и у нижим друштвеним слојевима. У ту сврху, била би испитана и наведена сведочанства о ангажовању астролога од стране владара, као и законске норме које су се односиле на рад астролога, коментари хришћанских отаца који говоре о практиковању астрологије у њихово време и други писани извори, али и предмети доступни куповној моћи већег дела становништва попут талисмана и амајлија, али и часослова, у којима можемо, поред илустрација зодијака, наћи и различите записе везане за астрологију и астралну магију. Такође би, у оквиру овог поглавља посвећеног астрологији у средњем веку, био изложен и преглед развоја и рецепције астрологије у византијском културном кругу, пре свега у самом РOMEЈСКОМ царству, са свим својим особеностима.

Приступ при разматрању астрологије и њеног статуса у средњовековном систему наука, као и месту које је заузимала у свакодневном животу људи, у суштини је ревизионистички и близак је оном који налазимо у новијој историографији, нарочито у радовима Кокуа фон Штукрада, Темзин Бартон и Николаса Кемпиона. У старијим студијама везаним за историју науке, астрологија је готово занемаривана, оценама да се ради о обичном сујеверју, окултистичкој и херметичкој пракси која не заслужује већу пажњу истраживача. Примењивање

модерних критеријума и концепта о томе шта је наука приликом проучавања античких и средњовековних метода и идеја, као и лична уверења везана за валидност и утемељеност астрологије, дуго су онемогућавала правилно сагледавање утицаја и значаја који је ова пракса поседовала у прошлости. Захваљујући радовима ових новијих истраживача можемо видети да је астрологија била далеко више интегрисана у средњовековну мисао и систем веровања него што је оцењивано у старијој литератури. Постоје и становишта да је управо интересовање за астрологију подстакло талас превођења арапских списа у XII веку, доводећи тако средњовековну културу у додир са делима античке филозофије и науке која су била сачувана у арапским преводима, што је за последицу имало појаву културног и научног процвата у Западној Европи познатог као ренесанса XII века. Везе астрологије са науком, филозофијом, теологијом и космологијом тог времена би посебно биле испитане у оквиру поглавља Астрологија у средњем веку, што би могло да се покаже као значајно, нарочито с обзиром да у XII веку започиње пролиферација мотива зодијака у средњовековној уметности.

Неразумевање положаја астрологије у средњовековној култури за последицу је имало и непотпуне интерпретације мотива зодијака у уметности тог периода. Често се у литератури наилази на тумачења по којима је зодијак на сакралним споменицима искључиво астрономски или хронолошки симбол. То је поједностављено тумачење које елиминише потребу за разматрањем астрологије и њеног проблематичног и комплексног статуса у хришћанској мисли и друштву, а самим тим, такво тумачење је и неадекватно. Астрологија је била део класичног наслеђа, преузета у средњем веку као део квадравијума, и као таква, била је део наставног програма свих европских универзитета. Средњовековна медицина се није могла замислити без употребе астрологије; прорачунавање најповољнијег тренутка за обављање операција, превијања или купања пацијента је представљало саставни део метода лечења примењиваних од готово свих образованих лекара. Било је устаљено веровање да одређеним деловима тела владају одређени знаци, што је илустровано бројним представама „Човека зодијака”, међу којима је једна од најпознатијих она коју налазимо у *Très Riches Heures du Duc de Berry*. Такође, важно је напоменути да су током читавог средњег века границе између астрономије

и астрологије биле често нејасне и померљиве, као и да су оба термина употребљавана наизменично да означе оно што данас подразумевамо и под астрологијом и астрономијом. Имајући то у виду, као и распрострањеност и прихваћеност астрологије у великом делу средњовековног друштва, тешко је са сигурношћу прихватити да је у очима наручилаца и посматрача зодијак у визуелној култури средњег века био сведен само на астрономско или хронолошко значење.

Неопходан за разумевање статуса астрологије у средњовековној култури, а нарочито за појаву зодијака на хришћанским споменицима, јесте став Цркве и њених најзначајнијих представника и мислилаца према овој дивинаторној техници. Упркос увреженом убеђењу да је тај став у целисти негативан, детаљнији увид у списе различитих хришћанских аутора показује да је тај однос заправо много комплекснији и изнијансиранији. Генерално расположење према астрологији јесте било неповољно, за шта су постојали вишеструки разлози. Међу њима је свакако било и паганско порекло астрологије- на њу се гледало као на реликт паганских сујеверја и део паганске религије. Такође, њеном угледу није погодновало ни што је повезивана са различитим јеретичким сектама и што је често осуђивана у оквиру напада на њихова уверења. Црква није благонаклоно гледала ни на један вид прорицања будућности и сви су махом били довођени у везу са магијом, која је била посебан предмет осуде од самих почетака хришћанства. Највећи проблем, ипак, представљао је свакако инхерентни фаталистички детерминизам астрологије, односно схватање да је живот људи, као и дешавања на земљи, предодређен кретањем и положајем звезда, схватање које се косило са хришћанском доктрином слободне воље. Постојала су и извесна компромисна решења, каква су рецимо могу наћи у *Препознавањима* Псеудо-Климента, по којима положај звезда одређује само предиспозиције за реализовање неког догађаја или подухвата, али не гарантује нужно и његово испуњење. Овакво становиште заступа већина савремених астролога и карактеристично је за такозвану „меку” астрологију, чији се принципи могу сумирати латинском изреком *Astra inclinant non necessitant*. Код појединих хришћанских аутора можемо наћи и извесне концесије према астрологији; иако заступају став противљења астрологији и осуђују њено практиковање, ови аутори не доводе у питање њену делотворност. Тако код Тертулијана налазимо

становиште да је бављење астрологијом било дозвољено и оправдано само до Христовог рођења, а Августин, један од највећих ауторитета у средњем веку, иако се оштро противио астрологији ипак је признавао утицај звезда на људско тело и физичке предиспозиције. Ставови ових и других значајних црквених отаца били би изложени у докторком раду, као и одлуке црквених сабора које су се односиле на астрологију.

Поред ових ненамерних афирмација, постојали су и свесни напори прилагођавања астрологије хришћанском учењу. Један од њих је било и стварање християнизованог зодијака, односно давања хришћанског значења и симболике знацима зодијака. Један од најранијих таквих покушаја налазимо у *Беседи неофитима* Зенона од Вероне из IV века у којој он новим члановима пастве нуди нови „хришћански хороскоп” који је на снази од часа њиховог новог рођења, односно крштења. Том приликом, он даје ново хришћанско значење знацима зодијака, поистовећујући Овна са Јагњетом Божијим, Близанце са Старим и Новим Заветом, знак Ваге са Сином Божијим који из Девике произилази и који ће доћи да подели правду свима, да наведемо само неке од знакова и изведених аналогија. Ова беседа епископа Зенона не представља тежњу ка инкорпорирању астрологије у хришћанско учење, нити стварање некакве нове хришћанске астрологије, већ је једноставно алегорија осмишљена да догме учини пријемчивијим новопосвећенима којима је астрологија очигледно била део живота и схватања, што можемо закључити из саме беседе. Какво је значење ова беседа имала за средњовековне читаоце, не знамо, али сличне покушаје християнизовања зодијака срећемо и касније у средњем веку. У каролиншком периоду, налазимо у једном рукопису из IX века који се чува у архивама Сен Галена, поему извесног Хиреника у којој он приписује знацима зодијака имена личности из Светог Писма. У XII веку, нормански песник Филип д Таун је у свом компутусу поделио знаке зодијака на три групе у зависности од тога које од лица Свете Тројице означавају. Сви ови примери, и други који се јављају, били би представљени у посебном поглављу посвећеном зодијаку у средњовековној књижевности. Проучавање зодијака у писаној речи би могло да се покаже као веома значајно за разумевање зодијака у ликовним уметностима, нарочито на оним примерима у којима су унете промене у

стандардну иконографију знакова да би се нагласила њихова нова хришћанска симболика. Један од таквих примера је и подни мозаик крипте цркве Сан Савино у Пјаћенци из XII века, где је уместо знака Овна приказано јагње, на шта реферира и поменуто Зенонова беседа. У појединим рукописима можемо наћи представе Адама и Еве како означавају знак Близанаца. Неки знаци нису морали да мењају иконографију, већ им је само придодато христолошко значење, пошто су њихове ликовне репрезентације већ коришћене да симболизују Христа, као што је случај са знацима Риба и Лава. Знак Девике је поистовећиван са Богородицом, што је наглашено на Богородичином порталу катедрале Нотр Дам у Паризу, где је првобитно представа Девике изостављена из групе знакова приказаних на доворотницима, јер се подразумевало да је већ приказана у виду Богородице са дететом која је заузимала средишње место на тримоу. Као што смо већ нагласили, овакви примери би били посебно обрађени у раду, јер на њима процес християнизације најочигледнији и вероватно би њиховом анализом били у стању највише да сазнамо о значењу зодијака на хришћанским споменицима.

Треба на крају напоменути да би у раду била примењена теорија апропријације, схваћене као скуп „комплексних процеса којима се простори, предмети и други 'изрази културе' доводе да представљају нешто друго од њихове оригиналне намене” како су је дефинисале Кетлин Ешли и Вероник Плеш у свом уводнику специјалног броја часописа *Journal of Medieval and Early Modern Studies* (32:1, Winter 2002) посвећеном овој теми. Апропријација је постала популаран појам у новијој литератури различитих академских дисциплина, а како ове две ауторке наводе, историчари уметности су се бавили њом деценијама а да нису користили тај конкретан израз, већ су говорили о адаптацијама, позајмљивању, транслацији, цитатима итд. Ипак, овај термин поседује већу прецизност када је тежња аутора да се усредсреди на процесе уметничке производње у њиховим културним и друштвеним контекстима више него на сам уметнички предмет и у себи садржи наглашенију билатералност јер разматра првобитне узор заједно са предметом истраживања.

Предложена структура тезе:

Докторски рад „АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА” имао би следећу предложену структуру:

1. *Уводна разматрања*, у оквиру којих би били представљени предмет и циљ истраживања, географски и хронолошки оквири, методе и приступ који би били примењени у раду, преглед досадашњих интерпретација зодијака, као и историографије астрологије.
2. *Историја зодијака*, поглавље у коме би био представљен настанак и развој зодијака у историји науке, као и различите примене које је налазио у прошлости.
3. *Астрологија у средњем веку*, поглавље које би било посвећено сагледавању астрологије са различитих аспеката у циљу одређивања њене улоге и статуса у средњовековној култури и друштву. Са тим циљем би, у оквиру овог поглавља, најпре била приказана сажета историја астрологије у старом веку, а потом детаљнији преглед развоја и ширења астрологије у средњем веку, како на Западу Европе, тако и у Византијском царству. У овом поглављу би била испитана распрострањеност астрологије у средњовековном друштву, као и њено присуство у науци и филозофији средњег века, а значајан део би био посвећен и ставовима отаца хришћанске цркве према астрологији, као и одлукама црквених сабора које су се односиле на њено практиковање.
4. *Зодијак у античкој уметности*, поглавље у којем би били представљени најзначајнији примери зодијака у хеленистичкој и римској уметности који сведоче о распрострањености овог мотива, различитим иконографским шемама у којима се јавља, као и значењима која је поседовао.
5. *Зодијак у јеврејској уметности*, поглавље у којем би била приказана и анализирана појава овог мотива у синагогама и на јеврејским богослужбеним предметима, као и различити ставови према астрологији које налазимо у оквиру јудаизма.

6. *Христијанизација зодијака у средњовековној књижевности*, поглавље које би за предмет имало примере давања хришћанског значења зодијаку, најчешће кроз алегоризацију, у делима средњовековних аутора.
7. *Зодијак у хришћанској уметности средњег века*, поглавље које би се бавило мотивом зодијака на средњовековним уметничким споменицима и предметима, са фокусом на оне примере који на најбољи начин одражавају процесе апропријације и христијанизације мотива. У овом поглављу би се приступило расветљавању тих феномена, анализом различитих примера, компарацијом са примерима из античке и јеврејске уметности, разматрањем досадашњих интерпретација, детектовањем евентуалних локалних карактеристика у приказивању, као и хронолошке заступљености и специфичности у појављивању, утврђивањем веза са примерима христијанизације зодијака у књижевности и повезаности са космолошким и есхатолошким идејама доба, и детерминисањем узрока који су до ове појаве довели.
8. *Закључна разматрања*
9. *Каталог и мапа споменика*
10. *Извори и библиографија*

Основне хипотезе:

Једна од хипотеза које би биле изнете у овом раду била би: да мотив зодијака у хришћанској уметности није могао да се јави док се хришћанска култура није успоставила као доминантна на подручју Европе. Апропријација подразумева надмоћ културе која преузима у односу на ону над којом се та апропријација врши, стога је мотив зодијака могао постати део визуелних програма хришћанских споменика тек када више није постојала опасност да паганске идеје и веровања могу да надвладају популарност и уздрмају позиције хришћанских догмата. То може да послужи као објашњење за чињеницу да немамо сачуване примере

зодијака из ранохришћанске уметности. Зодијак је био део визуелног идентитета паганских религија и култова, стога није био погодан мотив за хришћанску уметност у том формативном периоду. Његово релативно касно појављивање у хришћанској уметности, није пак последица нестабилне позиције или мањка доминације хришћанске религије на европском тлу, веће пре недостатка литерарних извора и визуелних образаца. То је нарочито карактеристично за западни део Европе, где је класично наслеђе готово заборављено. Занимљиво је да се мотив зодијака јавља управо у периоду Каролиншке ренесансе, када се после неколико векова поново појављују астролошки списи на латинском. Највећу распрострањеност овај мотив стиче управо у периоду све већег прилива астролошких текстова преведених са арапског у XII веку који коинцидира са таласом градње нових романичких цркава, те ће наћи своје место у оквиру богатог скулптуралног програма њихових фасада. То је такође једна од хипотеза овог рада, да појављивање зодијака у одређеним периодима европске историје није случајност и да је уско повезано са ширењем астрологије, која није била никаква окултна или забрањена дисциплина, већ део средњовековног погледа на свет и разумевања функционисања космоса и васељене.

Имајући у виду да је литература која се бави зодијаком у средњовековној уметности оскудна и да не постоји целовитији преглед појаве овог мотива, већ су углавном до сада објављивани чланци који се баве појединачним споменицима на којима се зодијак јавља, рад који би за предмет имао дела из периода читавог средњег века и из свих области у којима се стварала хришћанска уметност, могао би да омогући бољи увид у овај феномен, као и у сложену проблематику везану за питања рецепције астрологије у хришћанској култури, али и односа према делима античке уметности и науке, и да пружи целовитији преглед различитих видова визуелизације мотива зодијака у средњем веку, његове функције и значења, чиме би значајно била допуњена у досадашњој историографији изнета разматрања ове теме.

Због свега наведеног упућујем молбу Научно-наставном већу да ми одобри научно-истраживачки рад и израду докторске тезе.

С поштовањем,
Ивана Лемкул
историчар

уметности

број индекса

6io90016

Београд,
19.6.2013.

Извори:

1. Anna Comnena, *Alexiad*, trans. E. A. Dawes, London 1928
2. Св. Августин, *Исповести*, прев. М. Тасић, Београд 2009.
3. Sv. Avgustin, *O državi Božjoj*, prev. T. Ladan i Z. T. Tenšek, Zagreb 1982.
4. Bardaisan, *The Book of the Laws of Various Countries*, trans. B. P. Pratten, Buffalo 1886.
5. Saint Basil, *Exegetic Homilies*, trans. A.C. Way, Washington 1963.
6. Basil of Caesarea, *Hexaemeron*, trans. B. Jackson, Buffalo 1895.
7. Bede, *The Reckoning of Time*, trans. F. Wallis, Liverpool 1999.
8. St. Chrysostom, *Homilies on the Gospel of Saint Matthew*, trans. G. Prevost, Nicene and PostNicene Fathers, Vol. X, ed. P. Schaff, New York 1886.
9. Clement of Alexandria, *Excerpts of Theodotus*, trans. W. Wilson, Ante-Nicene Fathers, Vol. VIII, ed. A. Roberts i J. Donaldson, New York 1886.

10. Clement of Alexandria, *The Stromata*, trans. W. Wilson, Buffalo 1885.
11. Cyrilli Alexandriae Archiepiscopi, *Ad Galatas*, Patrologiae Graecae Tomus LXXIV, ed. J. P. Migne, Paris 1857.
12. *Cyril of Jerusalem and Nemesius of Emesa*, ed. W. Telfer, Philadelphia 1955.
13. *The Didache*, trans. M. B. Riddle, Buffalo 1886.
14. *The Epistle of Ignatius to the Ephesians*, trans. A. Roberts i J. Donaldson, Ante-Nicene Fathers, Vol. I, ed. A. Roberts i J. Donaldson, New York 1885.
15. *The Etymologies of Isidore of Seville*, ed. S. A. Barney, W. J. Lewis, J. A. Beach, O. Berghof, Cambridge 2006.
16. Eusebius, *The Ecclesiastical History*, trans. J. E. L. Oulton, Cambridge MA 1932.
17. Eusebius of Cesarea, *Preparatio Evangelica*, trans. E. H. Gifford, Oxford 1903.
18. Firmicus Maternus, *Ancient Astrology Theory and Practice, Matheseos Libri VIII*, trans. J. Rhys Bram, New Jersey 1975.
19. Georges et Dèmètrios Tornikès, *Lettres et discours*, ed. J. Darrouzès, Paris 1970.
20. St. Gregory of Nazianzus, *Poemata Arcana*, trans. D. A. Sykes, Oxford 1997.
21. *Gregorii episcopi nysseni opera quae reperiri potuerunt omnia*, Patrologia Graeca, vol. 33, ed. J.P. Migne, Paris 1863.
22. Hippolytus, *Refutation of All Heresies*, trans. J.H. MacMahon, Ante-Nicene Fathers, Vol. V, ed. A. Roberts i J. Donaldson, New York 1886.
23. *The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, ed. A.-M. Talbot i D. F. Sullivan, Dumbarton Oaks 2005.
24. St. Iraeneus, *Against Heresies*, trans. A. Roberts and W. Rambaut, Buffalo 1885.
25. Jerome, *De viris illustribus*, trans. E. C. Richardson, Buffalo 1892.

26. John of Nikiu, *The Chronicle of John, Bishop of Nikiu*, trans. R. H. Charles, London 1916.
27. Св. Јован Дамаскин, *Тачно изложење православне вере, Источник знања*, прев. С. Јакшић, Београд 2001.
28. John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811- 1057*, trans. J. Wortley, Cambridge 2010.
29. *The Writings of Methodius, The Banquet of the Ten Virgins; or, concerning Chastity*, trans. Rev. W. R. Clark, Edinburgh 1869.
30. Michael Psellus, *The Chronographia*, trans. E. R. Ashton- Sewter, New Haven 1953.
31. Клаудије Птоломеј, *Тетрабиблос*, прев. А. Имширагић, Београд 2002.
32. Laurens Pignon, *Contre les devineurs*, u J. R. Veenstra, *Magic and divination at the courts of Burgundy and France : text and context of Laurens Pignon's Contre les devineurs (1411)*, Leiden 1998, 223- 343.
33. Nikephoros Gregoras, *Nicephori Gregorae Byzantina historia : Graece et Latine*. Vol. 1, ed. L. Schopen, Bonn 1829.
34. *The 'Opus Majus' of Roger Bacon*, ed. J. H. Bridges, London 1900.
35. Origen, *Contra Celsum*, trans. H. Chadwick, Cambridge 1953.
36. Origen, *De principiis*, trans. F. Crombie, Buffalo 1885.
37. Origen, *Homilies on Genesis and Exodus*, trans. R. E. Heine, Washington 1982.
38. Origen, *Homilies on Joshua*, trans. B. J. Bruce, Washington DC 2002.
39. *The Philocalia of Origen*, trans. G. Lewis, Edinburgh 1911.
40. *The Panarion of Epiphanius of Salamis, Book I (Sects 1- 46)*, trans. F. Williams, Leiden 2009.
41. Plotinus, *The Six Enneads*, trans. S. MacKenna and B. S. Page, London 1917.
42. Procopius Gazaeus, *Commentarius in Genesin*, Patrologia Graeca, vol. 87/1, ed. J.P. Migne, Paris 1865.
43. Прокопије, *Тајна историја*, прев. А. Вилхар, Београд 2004.

44. *Recognitions of Clement*, trans. T. Smith, The Ante-Nicene Fathers, Vol. VIII, ed. A. Roberts and J. Donaldson, New York 1903, 75- 215.
45. Sidonius, *The Letters of Sidonius*, trans. O. M. Dalton, Oxford 1915.
46. Tatian, *Address to the Greeks*, trans. J. Edwards Ryland, Ante-Nicene Fathers Vol. II, ed. A. Roberts and J. Donaldson, New York 1885.
47. Tertullian, *Against Marcion*, trans. P. Holmes, Ante-Nicene Fathers, Vol. III, ed. A. Roberts and J. Donaldson, Edinburgh 1885.
48. Tertullian, *Apology, De Spectaculis*, trans. T. R. Glover, London 1931.
49. Tertullian, *De Idolatria*, Critical text, translation and commentary, by J. H. Waszink and J. C. M. van Winden, Leiden 1987.
50. Theophanes, *Chronographia*, ed. J. Classen, Bonn 1939.
51. Theophanes, *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History AD 284- 813*, tr. C. Mango i R. Scott, Oxford 1997.
52. *Theophanes Continuatus*, ed. I. Bekker, Bonn 1838.

Библиографија:

1. L. Ackerman Smoller, *Teste Albumasare cum Sibylla: astrology and the Sibyls in medieval Europe*, *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 41 (2010), 76–89.

2. W. Adler, Abraham's Refutation of Astrology: An Excerpt from Pseudo-Clement in the Chronicon of George the Monk, *Things Revealed: Studies in Early Jewish and Christian Literature in Honor of Michael E. Stone*, ed. E. G. Chazon, D. Satran i R. A. Clements, Leiden 2004, 227- 243.
3. W. Adler, Did the Bibliacal Patriarchs Practice Astrology? Michael Glycas and Manuel Komnenos I on Seth and Abraham, *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino i M. Mavroudi, Geneva 2006, 245- 265.
4. J. C. Anderson, A Polygonal Ring with Signs of the Zodiac, *Gesta*, 18, 1, Papers Related to Objects in the Exhibition "Age of Spirituality", The Metropolitan Museum of Art (November 1977-February 1978) (1979), 39- 44.
5. M. Angold, *Church and Society in Byzantium under the Comneni, 1081- 1261*, Cambridge 1995.
6. K. Ashley and V. Plesch, The Cultural Processes of "Appropriation", *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, 32:1, Winter 2002, 1-15.
7. R. S. Bagnall, *Egypt in Late Antiquity*, Princeton 1993.
8. B. Baert, New Observations on the Genesis of Girona (1050-1100). The Iconography of the Legend of the True Cross, *Gesta*, 38, 2 (1999), 115-127.
9. T. Barton, *Ancient Astrology*, London 1994.
10. T. Barton, *Power and Knowledge: Astrology, Physiognomics, and Medicine under the Roman Empire*, Ann Arbor 1994.
11. M. Battistini, *Astrology, Magic, and Alchemy in Art*, Los Angeles 2007.
12. R. Beck, Interpreting the Ponza Zodiac, *Journal of Mithraic Studies*, I, 1, (1976), 1- 19.
13. P. Z. Blum, The Lateral Portals of the West Façade of the Abbey Church of Saint-Denis: Archaeological and Iconographic Considerations, *Abbot Suger and Saint-Denis, A Symposium*, New York 1987, 199-229.
14. H. Bober, The Zodiacal Miniature of the Très Riches Heures of the Duke of Berry: Its Sources and Meaning, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 11 (1948), 1-34.

15. R. Bolgar, *The Classical Tradition: Legend and Reality*, *Byzantium and the Classical Tradition*, *University of Birmingham Thirteenth Spring Symposium of Byzantine Studies*, ed. M. Mullett i R. Scott, Birmingham 1979, 7- 20.
16. A. Bouché- Leclercq, *L'astrologie grecque*, Paris 1899.
17. L. Brack-Bernsen & H. Hunger, *The Babylonian Zodiac*, *Speculations on its invention and significance*, *Centaurus* 1999, Vol. 41, 280-292.
18. C. Burnett, *Arabic and Latin Astrology Compared in the Twelfth Century: Firmicus, Adelard of Bath and 'Doctor Elmirothi' ('Aristoteles Milesius')*, *Studies in the History of the Exact Sciences in Honour of David Pingree*, ed. C. Burnett, J. P. Hogendijk, K. Plofker i M. Yano, Leiden 2004, 247- 267.
19. C. Burnett, *Hebrew and Latin astrology in the twelfth century: the example of the location of pain*, *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 41 (2010), 70–75.
20. C. Burnett, *Late Antique and Medieval Latin Translations of Greek Texts on Astrology and Magic*, *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino i M. Mavroudi, Geneva 2006, 325- 361.
21. P. Calder Nye, *The Romanesque Signs of the Zodiac*, *The Art Bulletin*, 5, 3 (1923), 55-57.
22. R. G. Calkins, *Monuments of Medieval Art*, New York 1985.
23. N. Campion, *Astrology and Cosmology in the World's Religions*, New York 2012.
24. N. Campion, *A History of Western Astrology, Vol I: The Ancient World*, London 2008.
25. N. Campion, *A History of Western Astrology, Vol II: The Medieval and Modern Worlds*, London 2009.
26. H. M. Carey, *Astrology and the Antichrist in the Late Middle Ages*, *Time and Eternity: The Medieval Discourse*, ed. G. Jaritz i G. Moreno- Riaño, Turnhout 2003, 515- 535.
27. H. M. Carey, *Courting Disaster: Astrology at the English Court and University in the Later Middle Ages*, London 1992.
28. M. H. Caviness, *Patron or Matron? A Capetian Bride and a Vade Mecum for Her Marriage Bed*, *Speculum*, 68, 2 (1993), 333-362.

29. M. Charles Murray, The Christian Zodiac on a Font at Hook Norton: Theology, Church, and Art, u *The Church and The Arts: Papers read at the 1990 Summer Meeting and the 1991 Winter Meeting of the Ecclesiastical History Society*, ed. Diana Wood, Oxford 1992, 87- 99.
30. J. H. Charlesworth, Jewish Astrology in the Talmud, Pseudepigrapha, the Dead Sea Scrolls, and Early Palestinian Synagogues, *The Harvard Theological Review*, 70, 3/4 (1977), 183- 200.
31. G. F. Chestnut, Jr, Fate, Fortune, Free Will and Nature in Eusebius of Caesarea, *Church History*, 42, 2 (1973), 165-182.
32. F. H. Cramer, *Astrology in Roman Law and Politics*, Baltimore 1954.
33. A. C. Crombie, *Science, Art and Nature in Medieval and Modern Thought*, London 1996.
34. F. Cumont, *Astrology and Religion among the Greeks and Romans*, New York 1912.
35. F. Cumont, *Oriental Religions in Roman Paganism*, Chicago 1911.
36. F. Cumont, Zodiacus, *Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines*, ed. C. Daremberg et M. E. Saglio, vol. 5, Paris 1886, 1046-62.
37. P. Curry i R. Willis, *Astrology, Science and Culture: Pulling Down the Moon*, Oxford 2004.
38. J. Daniélou, *Les symboles chrétiens primitifs*, Paris 1961.
39. P. J. E. Davies, *Death and the Emperor, Roman Imperial Funerary Monuments from Augustus to Marcus Aurelius*, Austin 2004.
40. N. Denzey, A New Star on the Horizon: Astral Christologies and Stellar Debates in Early Christian Discourse, *Prayer, Magic and the Stars in the Ancient and Late Antique World*, ed. S. Noegel, J. Walker i B. Wheeler, University Park, Pennsylvania 2003, 207- 223.
41. J. Duffy, Reactions of Two Byzantine Intellectuals to the Theory and Practice of Magic: Michael Psellos and Michael Italikos, *Byzantine Magic*, ed. H. Maguire, Dumbarton Oaks 1995, 83- 99.
42. K. M. D. Dunbabin, *Mosaic of the Greek and Roman World*, Cambridge 1999.
43. S. Đurić, Hrist Kosmokrator u Lesnovu, *Zograf*, 13, (1982), 65- 72.

44. B. S. Eastwood, *Ordering the Heavens: Roman Astronomy and Cosmology in the Carolingian Renaissance*, Leiden 2007.
45. M. Fabricius Hansen, *The Eloquence of Appropriation: Prolegomena to an Understanding of Spolia in Early Christian Rome*, Rome 2003.
46. G. Federici Vescovini, Peter of Abano and Astrology, *Astrology, Science, and Society: Historical Essays*, ed. P. Curry, London 1987, 19- 39.
47. S. Fine, *Art and Judaism in the Greco-Roman World: Toward a New Jewish Archeology*, Cambridge 2005.
48. P. Fingesten, Topographical and Anatomical Aspects of the Gothic Cathedral, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 20, 1 (1961), 3-23.
49. K. Fischer, Some Unpublished Astrological Illustrations from Central and Eastern Europe, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 27 (1964), 311-312.
50. I. Fishoff, *Written in the Stars: Art and Symbolism of the Zodiac*, Jerusalem 2001.
51. V. I. J. Flint, *The Rise of Magic in Early Medieval Europe*, Princeton 1991.
52. M. T. Fögen, Balsamon on Magic: From Roman Secular Law to Byzantine Canon Law, *Byzantine Magic*, ed. H. Maguire, Dumbarton Oaks 1995, 99- 117.
53. V. Frandon, Du multiple à l'Un. Approche iconographique du calendrier et des saisons du portail de l'église abbatiale de Vézelay, *Gesta*, 37, 1 (1998), 74-87.
54. R. French, Foretelling the Future: Arabic Astrology and English Medicine in the Late Twelfth Century, *Isis*, 87, 3 (1996), 453- 480.
55. С. Габелић, *Манастир Лесново: историја и сликарство*, Београд 1998.
56. G. Gardner, Astrology in the Talmud: An Analysis of Bavli Shabbat 156, *Heresy and Identity in Late Antiquity*, ed. E. Iricinschi i H. M. Zellentin, Tübingen 2008, 314- 339.
57. D. George, Manuel I Komnenos and Michael Glycas: A Twelfth-Century Defence and Refutation of Astrology, *Culture and Cosmos*, 5, 1, (2001), 3- 48.
58. F. Gettings, *The Occult in Art*, New York 1979.
59. F. Gettings, *The Secret Zodiac: The Hidden Art in Mediaeval Astrology*, London 1987.
60. F. Gettings, *Secret Symbolism in Occult Art*, New York 1987.

61. R. Gordon, *Quaedam Veritatis Umbrae: Hellenistic Magic and Astrology, Conventional Values of the Hellenistic Greeks*, ed. P. Bilde, T. Engberg-Pedersen, L. Hannestad, and J. Zahle, Aarhus 1997, 128-159.
62. F. Graff, Augustine and Magic, *The Metamorphosis of Magic from Late Antiquity to the Early Modern Period*, ed. J. N. Bremmer i J. R. Veenstra, Leuven 2002, 87-105.
63. E. Grant, Cosmology, *Science in the Middle Ages*, ed. D. C. Lindberg, Chicago 1978, 265-303.
64. E. Grant, *Science and Religion, 400 B.C. to A.D. 1550, From Aristotle to Copernicus*, Baltimore 2004.
65. R. P. H. Greenfield, A Contribution to the Study of Palaeologan Magic, *Byzantine Magic*, ed. H. Maguire, Dumbarton Oaks 1995, 117- 155.
66. A. A. Gurshtein, On the Origin of the Zodiacal Constellations, *Vistas in Astronomy*, Vol. 36, 171-190, 1993
67. F. Gury, Aiôn juvénile et l'anneau zodiacal : l'apparition du motif, *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Antiquité* 96, 1, (1984), 7-28.
68. R. Hachlili, The Zodiac in Ancient Jewish Art: Representation and Significance, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 228 (1977), 61-77.
69. J. Hackett, Roger Bacon on Astronomy-Astrology: The Sources of the Scientia Experimentalis, *Roger Bacon & the Sciences, Commemorative Essays*, ed. J. Hackett, Leiden 1997, 175-199.
70. M. J. Hall Panadero, *The labors of the months and the signs of the zodiac in twelfth-century French facades*, Ph. D. Thesis, University of Michigan 1984.
71. N. Hannestad, How did Rising Christianity cope with Pagan Sculpture, *East and West: Modes of Communication, Proceedings of the First Plenary Conference at Merida*, ed. E. Chrysos and I. Wood, Leiden 1999, 173- 205.
72. B. Hansen, Science and Magic, *Science in the Middle Ages*, ed. D. C. Lindberg, Chicago 1978, 483- 507.
73. M. F. Hearn, *Romanesque Sculpture, The Revival of Monumental Stone Sculpture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, Ithaca 1981.
74. T. Hegedus, *Early Christianity and Ancient Astrology*, New York 2007.

75. T. Hegedus, Some Astrological Motifs in the Book of Revelation, *Religious Rivalries and the Struggle for Success in Sardis and Smyrna*, ed. R. S. Ascough, Ontario 2005, 67- 86.
76. T. Hegedus, The Magi and the Star in the Gospel of Matthew and Early Christian Tradition, *Laval théologique et philosophique*, 59, 1, (2003), 81-95.
77. A. Heimann, The Capital Frieze and Pilasters of the Portail Royal, Chartres, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 31 (1968), 73-102.
78. W. M. Hinkle, The Cosmic and Terrestrial Cycles on the Virgin Portal of Notre-Dame, *The Art Bulletin*, 49, 4 (1967), 287-296.
79. S. E. Holbrook, Picturing Time in Bartholomew's Encyclopaedia on the Properties of Things, *Time and Eternity: The Medieval Discourse*, ed. G. Jaritz i G. Moreno- Riaño, Turnhout 2003, 451- 477.
80. J. H. Holden, *A History of Horoscopic Astrology, From the Babylonian Period to the Modern Age*, Tempe 2006.
81. J. Holo, Hebrew Astrology in Byzantine Southern Italy, *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino i M. Mavroudi, Geneva 2006, 291- 325.
82. H. Hunger, The Relation of Babylonian Astronomy to its Culture and Society, *The Role of Astronomy in Society and Culture, Proceedings IAU Symposium No. 260, 2009*, ed. D. Valls-Gabaud and A. Boksenberg, 62-73.
83. H. Hunger & D. Pingree, *Astral Sciences in Mesopotamia*, Leiden 1999.
84. J. James, An Examination of Some Anomalies in the Ascension and Incarnation Portals of Chartres Cathedral, *Gesta*, 25, 1, Essays in Honor of Whitney Snow Stoddard (1986), 101-108.
85. L. E. Jerome, Astrology and Modern Science: A Critical Analysis, *Leonardo*, 6, 2 (1973), 121-130.
86. I. Jevtić, Le nouvel ordre du monde ou l'image du cosmos à Lesnovo, *The Material and the Ideal : Essays in Medieval Art and Archeology in Honour of Jean-Michel Spieser*, ed. A. Cutler i A. Papaconstantinou, Leiden 2007, 129- 149.
87. F. S. Jones, *An Ancient Jewish Christian Source on the History of Christianity, PseudoClementine Recognitions 1. 27- 71*, Atlanta 1995.

88. F. S. Jones, Jewish Christianity of the Pseudo-Clementines, *A Companion to Second- Century Christian 'Heretics'*, ed. A. Marjanen and P. Luomanen, Leiden 2005, 315-335.
89. S. Jónsdóttir, The Portal of Kilpeck Church: Its Place in English Romanesque Sculpture, *The Art Bulletin*, 32, 3 (1950), 171-180.
90. L. Kassell, Stars, spirits, signs: towards a history of astrology 1100–1800, *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 41 (2010), 67–69.
91. A. Katzenellenbogen, The Central Tympanum at Vézelay: Its Encyclopedic Meaning and Its Relation to the First Crusade, *The Art Bulletin*, 26, 3 (1944), 141-151.
92. A. Katzenellenbogen, *The Sculptural Programs of Chartres Cathedral*, New York 1959.
93. A. Kazhdan, Holy and Unholy Miracle Workers, *Byzantine Magic*, ed. H. Maguire, Dumbarton Oaks 1995, 73- 83.
94. C. B. Kendall, *The Allegory of the Church: Romanesque Portals and Their Verse Inscriptions*, Toronto 1998.
95. P. Kibre i N. G. Siraisi, The Institutional Setting: The Universities, *Science in the Middle Ages*, ed. D. C. Lindberg, Chicago 1978, 120- 145.
96. R. Kieckhefer, *Magic in the Middle Ages*, Cambridge 1989.
97. H.- J. Klauck, *The Religious Context of Early Christianity, A Guide to Graeco-Roman Religions*, Edinburgh 2000.
98. U. Koch-Westenholz, *Mesopotamian Astrology, An Introduction to Babylonian and vbAssyrian Celestial Divination*, Copenhagen 1995.
99. O. Koseleff Gordon, *Representations of the months and zodiacal signs in Queen Mary's v psalter*, Paris 1942.
100. O. Koseleff Gordon, Two Unusual Calendar Cycles of the Fourteenth Century, *The Art Bulletin*, 45, 3 (1963), 245-253.
101. G. B. Ladner, Medieval and Modern Understanding of Symbolism: A Comparison, *Speculum*, 54, 2 (1979), 223-256.

102. M. L. W. Laistner, The Western Church and Astrology during the Early Middle Ages, *The Harvard Theological Review*, 34, 4 (1941), 251- 275.
103. S. Lazaris, Inventaire sommaire des manuscrits grecs scientifiques illustrés de la Bibliothèque Nationale de Paris. Manuscrits zoologiques, botaniques, remèdes, recettes d'antidotes, alchimiques, astrologiques, *Buzantiaka. Epistêmonikon Organon Hellênikês Hist. Etaireias* 13 (1993), 193-265.
104. K. Lehman, The Dome of Heaven, *The Art Bulletin*, 27, 1 (1945), 1-27.
105. R. Lemay, The True Place of Astrology in Medieval Science and Philosophy: Towards a Definition, *Astrology, Science, and Society: Historical Essays*, ed. P. Curry, London 1987, 57- 73.
106. A. von Lieven, Gnosis and Astrology. 'Book IV' of the Pistis Sophia, *Under One Sky, Astronomy and Mathematics in the Ancient Near East*, ed. J. M. Steele and A. Imhausen, 223-237.
107. D. C. Lindberg, *The Beginnings of Western Science, The European Scientific Tradition in Philosophical, Religious, and Institutional Context, Prehistory to A.D. 1450*, Chicago 1992.
108. D. C. Lindberg, The Transmission of Greek and Arabic Learning to the West, *Science in the Middle Ages*, ed. D. C. Lindberg, Chicago 1978, 52- 91.
109. L. J. A. Loewenthal, Amulets in Medieval Sculpture: I. General Outline, *Folklore*, 89, 1 (1978), 3-12.
110. A. A. Long, Astrology: arguments pro and contra, *Science and Speculation. Studies in Hellenistic theory and practice*, ed. J. Barnes, J. Brunschwig, M. Burnyeat i M. Schofield, Cambridge 1982, 165- 193.
111. J. S. Lucas, *Astrology and Numerology in Medieval and Early Modern Catalonia*, Leiden 2003.
112. R. Macmullen, *Enemies of the Roman Order: Treason, Unrest, and Alienation in the Empire*, Cambridge MA 1966.
113. P. Magdalino, The Byzantine Reception of Classical Astrology, *Literacy, Education and Manuscript Transmission in Byzantium and Beyond*, ed. C. Holmes i J. Waring, Leiden 2002, 33-59.
114. P. Magdalino, *The empire of Manuel I Komnenos, 1143- 1180*, Cambridge 1993.

115. P. Magdalino, Occult Science and Imperial Power in Byzantine History and Historiography (9th-12th Centuries), *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino and M. Mavroudi, Geneva 2006, 119- 163.
116. P. Magdalino, *L'Orthodoxie des astrologues: La science entre le dogme et la divination à Byzance (VIIe –XIVe siècle)*, Paris 2006.
117. P. Magdalino, The Porphyrogenita and the Astrologers: A Commentary on Alexiad VI.7.1-7, *Porphyrogenita: Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*, ed. C. Dendrinos, J. Harrisi, E. Harvalia-Crook i J. Herrin, Aldershot 2003, 15-33.
118. P. Magdalino, Prophecy and Divination in the History, *Niketas Choniates, A Historian and a Writer*, ed. A. Simpson i S. Efthymiadis, Geneva 2009, 59- 75.
119. P. Magdalino, The Year 1000 in Byzantium, *Byzantium in the Year 1000*, ed. P. Magdalino, Leiden 2003, 233- 271.
120. J. Magness, Helios and the Zodiac Cycle in Ancient Palestinian Synagogues, *Symbiosis, Symbolism and the Power of the Past: Canaan, Ancient Israel, and Their Neighbors from the Late Bronze Age through Roman Palaestina*, Jerusalem 2000, 363- 393.
121. S. de Mailly Nesle, *Astrology: History, Symbols and Signs*, New York 1981.
122. E. Mâle, *Religious Art in France of the Thirteenth Century*, Princeton 1986.
123. E. Mâle, *The Gothic Image: Religious Art in France of the Thirteenth Century*, New York 1972.
124. R. A. Markus, Augustine on magic: A neglected semiotic theory, *Revue des Études Augustiniennes*, 40 (1994), 375-388.
125. J. W. Marshall, The Patriarchs and the Zodiac: Revelation 12, *Religious Rivalries and the Struggle for Success in Sardis and Smyrna*, ed. R. S. Ascough, Ontario 2005, 86- 104.
126. M. Mavroudi, Occult Sciences and Society in Byzantium: Considerations for Future Research, *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino i M. Mavroudi, Geneva 2006, 39- 97.
127. S. C. McCluskey, *Astronomies and Cultures in Early Medieval Europe*, Cambridge 1998.

128. A. H. S. Megaw, Notes on Recent Work of the Byzantine Institute in Istanbul, *Dumbarton Oaks Papers*, 17 (1963), 333-371.
129. W. Mure, *A Dissertation on the Calendar and Zodiac of Ancient Egypt with Remarks on the First Introduction and Use of the Zodiac among the Greeks*, Edinburgh 1832.
130. R. S. Nelson, Appropriation, *Critical Terms for Art History*, ed. R. S. Nelson and R. Shiff, Chicago 2003, 160-173.
131. C. E. Nicklies, Cosmology and the Labors of the Months at Piacenza: The Crypt Mosaic at San Savino, *Gesta*, 34, 2 (1995), 108-125.
132. J. D. North, Astrology and the Fortunes of Churches, u id, *Stars, minds, and Fate: Essays in Ancient and Medieval Cosmology*, London 1989, 59- 91.
133. J. D. North, Medieval Concepts of Celestial Influence: A Survey, *Astrology, Science, and Society: Historical Essays*, ed. P. Curry, London 1987, 5- 17.
134. J. North, *God's Clockmaker: Richard of Wallingford and the Invention of Time*, London 2006.
135. J. North, Scholars and power: astrologers at the courts of medieval Europe, *Actes de la VI trobada d'història de la ciència i de la tècnica* (Vic, 27, 28 i 29 d'octubre de 2000), ed. J. Battló Ortiz, P. Bernat López, R. Puig Aguilar, Barcelona 2002, 13- 29.
136. R. Ousterhout, Architecture, Art and Komnenian Ideology at the Pantokrator Monastery, *Byzantine Constantinople: Monuments, Topography and Everyday Life*, ed. N Necipoglu, Leiden 2001, 133- 150.
137. S. Page, *Astrology in Medieval Manuscripts*, London 2002.
138. E. Panofsky i F. Saxl, Classical Mythology in Mediaeval Art, *Metropolitan Museum Studies*, 4, 2 (1933), 228-280.
139. M. Papathanassiou, Stephanos of Alexandria: A Famous Byzantine Scholar, Alchemist and Astrologer, *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino i M. Mavroudi, Geneva 2006, 163- 205.
140. T. S. Pattie, *Astrology, as Illustrated in the Collections of the British Library and the British Museum*, London 1980.

141. O. Pedersen, *Astronomy, Science in the Middle Ages*, ed. D. C. Lindberg, Chicago 1978, 303-338.
142. T. Perez- Higuera, *The Art of Time: Medieval Calendars and the Zodiac*, London 1997.
143. C. Pinatsi, Regional Trends and International Exchange in the Art of Marble Pavements during the Middle Byzantine Period, *Architecture of Byzantium and Kievan Rus from the 9th to the 12th centuries: Materials of the International seminar November 17- 21, 2009*, St. Petersburg 2010, 101- 115.
144. S. Pines, The Semantic Distinction between the Terms Astronomy and Astrology according to al-Biruni, *Isis*, Vol. 55, No. 3, Sep 1964, 343-349.
145. D. Pingree, The Astrological School of John Abramius, *Dumbarton Oaks Papers*, 25 (1971), 189-215.
146. D. Pingree, The Byzantine Translations of Masha'allah on Interrogational Astrology, *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino i M. Mavroudi, Geneva 2006, 231- 245.
147. D. Pingree, From Alexandria to Baghdad to Byzantium. The Transmission of Astrology, *International Journal of the Classical Tradition*, 8, 1, (2001), 3-37.
148. D. Pingree, The Horoscope of Constantine VII Porphyrogenitus, *Dumbarton Oaks Papers*, 27 (1973), 217+219-231.
149. D. Pingree, Political Horoscopes from the Reign of Zeno, *Dumbarton Oaks Papers*, 30, (1976), 133+135-150.
150. R. Powell, *History of the Zodiac*, San Rafael 2007.
151. A. Puigarnau, 'Fiat Lux': Iconology and Theology of Time in Medieval Catalonia, *Time and Eternity: The Medieval Discourse*, ed. G. Jaritz i G. Moreno- Riaño, Turnhout 2003, 427-451.
152. O. S. Rachleff, *The Occult in Art*, London 1990.
153. E. G. Richards, *Mapping Time: The Calendar and Its History*, Oxford 1999.
154. H. Rahner, *Greek Myths and Christian Mystery*, New York 1971.
155. F. Rochberg, *In the Path of the Moon: Babylonian celestial divination and its legacy*, Leiden 2010.

156. F. Rochberg, *The Heavenly Writing: Divination, Horoscopy, and Astronomy in Mesopotamian Culture*, Cambridge 2004.
157. F. Rochberg-Halton, New Evidence for the History of Astrology, *Journal of Near Eastern Studies*, 43, 2 (1984), 115-140.
158. A. Sachs, Babylonian Horoscopes, *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 6, No. 2 (1952), 49-75.
159. M. R. Salzman, *On Roman Time: The Codex- Calendar of 354 and the Rhythms of Urban Life in Late Antiquity*, Berkley 1990.
160. K. Schubert, Jewish Art in Late Antiquity: An Example of Jewish Identity, *Between Judaism and Christianity: Art Historical Essays in Honor of Elisheva (Elisabeth) Revel- Neher*, ed. K. Kogman- Appel i M. Meyer, Leiden 2008, 39-55.
161. A. Scott, *Origen and the Life of Stars: A History of an Idea*, Oxford 1991.
162. D. W. Scott, A Restoration of the West Portal Relief Decoration of Saint-Sernin of Toulouse, *The Art Bulletin*, 46, 3 (1964), 271-282.
163. S. Sela, The Fuzzy Borders between Astronomy and Astrology in the Thought and Work of Three Twelfth-Century Jewish Intellectuals, *Aleph: Historical Studies in Science and Judaism*, Vol 1, 2001, 59-100.
164. J. Seznec, *Survival of the Pagan Gods: The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art*, New York 1953.
165. O. von Simson, *The Gothic Cathedral: Origins of Gothic Architecture and the Medieval Concept of Order*, New York 1962.
166. E. Sniezyńska- Stolorowa, *Astrological iconography in the Middle Ages: the decanal planets*, Krakow 2003.
167. M. E. Snodgrass, *Signs of the Zodiac: a Reference Guide to Historical, Mythological, and Cultural Associations*, Westport 1997.
168. P. Soufflet, Continental Influences on English Romanesque Sculpture, *Oxford Art Journal*, 4, 2, (1981), 5-9.
169. I. Spatharakis, Some observations on the Ptolomy ms. Vat. Gr. 1291: Its date and the two initial miniatures, *Byzantinische Zeitschrift*, (1978), 41- 50.

170. C. Sponsler, In Transit: Theorizing Cultural Appropriation in Medieval Europe, *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 32:1, Winter 2002, 17- 39.
171. W. S. Stoddard, *Art and Architecture in Medieval France*, New York 1972.
172. W. S. Stoddard, Sculptors of the West Portals of Chartres Cathedral, Their Origins in Romanesque and Their Role in Chartain
173. K. von Stuckrad, Jewish and Christian Astrology in Late Antiquity: A New Approach, *Numen*, 47, 1 (2000), 1-40.
174. K. von Stuckrad, *Locations of Knowledge in Medieval and Early Modern Europe: Esoteric Discourse and Western Identities*, Leiden 2010.
175. K. von Stuckrad, *Western Esotericism: A Brief History of Secret Knowledge*, London 2005.
176. C. H. Talbot, Medicine, *Science in the Middle Ages*, ed. D. C. Lindberg, Chicago 1978, 391-429.
177. R. Talgam, Johannes of Gaza's Tabula Mundi Revisited, *Between Judaism and Christianity: Art Historical Essays in Honor of Elisheva (Elisabeth) Revel- Neher*, ed. K. Kogman- Appel and M. Meyer, Leiden 2008, 91- 121.
178. С. Џ. Тестер, Историја западне астрологије, Београд 1996.
179. R. W. Thomson, "Let Now the Astrologers Stand up": The Armenian Christian Reaction to Astrology and Divination, *Dumbarton Oaks Papers*, 46, Homo Byzantinus: Papers in Honor of Alexander Kazhdan (1992), 305-312.
180. L. Thorndike, *A History of Magic and Experimental Science, During the First Thirteen Centuries of Our Era*, Vol I, New York 1923.
181. L. Thorndike, The True Place of Astrology in the History of Science, *Isis*, 46, 3 (1955), 273- 278.
182. A. Tihon, Astrological Promenade in Byzantium in the Early Palaiologan Period, *The Occult Sciences in Byzantium*, ed. P. Magdalino i M. Mavroudi, Geneva 2006, 265- 291.
183. A. Tihon, L'astronomie byzantine (du Ve au Xve siècle), *Byzantion* LI, 2, (1981), 603- 624.
184. *Time in the Medieval World: Occupations of the Months & Signs of the Zodiac in the Index of Christian Art*, ed. C. Hourihane, Princeton 2007.

185. W. L. Tronzo, Moral Hieroglyphs: Chess and Dice at San Savino in Piacenza, *Gesta*, 16, 2 (1977), 15- 26.
186. H. R. Turner, *Science in Medieval Islam: An Illustrated Introduction*, Austin 1997.
187. J. R. Veenstra, *Magic and divination at the courts of Burgundy and France : text and context of Laurens Pignon's Contre les devineurs (1411)*, Leiden 1998.
188. L. Verderame, The Primeval Zodiac: Its Social, Religious, and Mythological Background, *Cosmology across Cultures, ASP Conference Series*, Vol. 409, ed. J. A. Rubino-Martin, J. A. Belmonte, F. Prada and A. Alberdi, Granada 2009, 151-156.
189. A. van de Vyver, Les Plus Anciennes Traductions Latines Medievales Xe-XIe de Traites d' Astronomie et d' Astrologie, *Osiris*, 1 (1936), 658- 691.
190. B. L. van der Waerden, History of the Zodiac, *Archiv für Orientforschung* 16, (1952-53), 216-230.
191. J. Wasserman, *Art and Symbols of the Occult: Images of Power and Wisdom*, Rochester 1993.
192. C. S. Watkins, *History and Supernatural in Medieval England*, Cambridge 2007.
193. T. O. Wedel, *Astrology in the Middle Ages*, New York 1920.
194. J. Williams, San Isidoro in León: Evidence for a New History, *The Art Bulletin*, 55, 2 (1973), 170-184.
195. P. Whitfield, *Astrology: a history*, London 2001.
196. J. E. Wright, *The Early History of Heaven*, Oxford 2000.
197. A. Yarbro Collins, *Cosmology & Eschatology in Jewish & Christian Apocalypticism*, Leiden 1996.

**НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

На седници Одељења за историју уметности одржаној 08.12.2011. изабрани смо у Комисију за одбрану предлога теме докторске дисертације «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА» докторанда Иване Лемкул.

Након стицања увида у приложену документацију, слободни смо да поднесемо следећи

**РЕФЕРАТ О КВАЛИФИКОВАНОСТИ КАНДИДАТА И ПОДОБНОСТИ
ПРЕДЛОЖЕНЕ ТЕМЕ ЗА ДОКТОРСКУ ДИСЕРТАЦИЈУ**

Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Ивана Лемкул рођена је у Београду 1982. године. Студије историје уметности на Одељењу за историју уметности уписала је 2001. године. Дипломирала је на истом одељењу 2009. године. Дипломски рад Иване Лемкул са темом *„Византијски утицаји у енглеском зидном сликарству средњег века”* оцењен је највишом оценом. Године 2009. уписала је докторске студије на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду код ментора доц. др Јелене Ерделјан.

Предмет и циљ дисертације:

Непосредни предмет проучавања докторске дисертације «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА» су представа зодијака сачуване у зидном сликарству, на подним мозаицима, у књижној илуминацији и архитектонској пластици, настале током средњег века у оквиру византијској културног круга као и визуелне културе западне Европе. Највећа пажња биће посвећена примерима који на непосредно илуструју процес прилагођавања овог мотива концептима и визуелној култури хришћанске цивилизацији средњег века - било изменама у домену иконографије, било распоредом у оквиру ликовног програма једног споменика, било пратећим натписима, чиме је мотив зодијака у уметности средњег века добијао ново значење у складу са догмом и праксом хришћанске вере из времена и културног оквира свог настанка и рецепције. У дисертацији ће бити разматрани примери тако формулисаног мотива зодијака са подручја Европе, Блиског Истока и Северне Африке који се јављају током читавог средњег века. У својству компаративног материјала у дисертацији би били анализирани и примери зодијака из античке уметности, као и поједини примери из познијих епоха. Пажња би била посвећена и примерима зодијака у јеврејској уметности којима би у раду било посвећено посебно поглавље, будући да управо они могу да пруже бољи увид у механизме апропријације овог мотива већ од стране оне монотеистичке религије из које је хришћанство потекло и са којом је делило многе традиције, принципе као и свете списе.

Зодијак представља замишљени појас на небу који окружује и прати линију еклиптике, путање коју Сунце пређе за годину дана. Подељен је на дванаест једнаких делова који се називају знаковима зодијака. Представа зодијака подразумева визуелни приказ ових дванаест знакова, најчешће распоређених кружно или полукружно, мада могу бити постављени и у низу.

Зодијак је настао у V веку пре нове ере, на подручју ахеменидске Вавилоније, где је коришћен као координатни систем за одређивање положаја планета. Као такав, показао се као веома користан за израђивање астролошких

прорачуна, одређивања релативних односа небеских тела и њихових кретања на основу којих су вршена прорицања будућих догађаја. Са даљим развојем и ширењем астрологије, зодијак улази у све већу употребу. Током периода хеленизма начин његовог приказивања се стандардизује и појединачни знаци добијају свој препознатљив изглед који ће остати готово непромењен до данашњих дана.

Од тада, па током читавог античког периода, зодијак ће представљати један од најзаступљенијих мотива у уметности, присутан у различитим уметничким формама и сферама живота: од подних мозаика и штуко таваница, како приватних вила тако и храмова, преко фунерарних стела и саркофага, предмета за свакодневну употребу, сунчаних сатова, до представа на царским споменицима и новцу.. Поред тога што је био део царске иконографије, зодијак је био и чест атрибут античких божанстава, како оних који су припадали грчко-римском пантеону, тако и оних који се везују за мистеријске култове, попут Митре, Сераписа, Изиде и других. Поједини знаци или читав зодијак често су се приказивали на талисманима и другим предметима коришћеним при практиковању астралне магије.

Због својих астролошких и магијских асоцијација, заступљености у царској и религијској античкој уметности, представа зодијака је за касније хришћанске посматраче морала имати изразито пагански карактер. Упркос томе, мотив зодијака је нашао своје место на бројним сакралним споменицима средњег века. Најстарији примери који су нам сачувани потичу из IX века и приказују знаке зодијака на мањим литургијским предметима; нешто касније, налазимо их на металним крстионицама, потом на подним мозаицима, да би у XII веку постали чест украс романичких портала цркава широм Западне Европе. У готичком периоду, биће присутан и на витражима, понегде и на сликаној фреско декорацији у унутрашњости цркава, а готово током читавог периода средњег века, своје место ће налазити у бројним илуминираним рукописима. Зодијак се јавља и у византијској уметности. Сачувана су нам и позната за сада само три примера. С друге стране, често се јавља у пост-византијској уметности, што би, посредно, могло да указује на некад веће присуство данас несталих примера овог мотива и у време пре пада Цариграда.

Циљ докторске дисертације «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА» јесте стварање заокружене слике о различитим видовима и иконографским решењима у којима се мотив зодијака јавља у средњовековној уметности, утврђивање значаја и значења које је имао за наручиоце и посматраче, препознавање историјских, културних и уметничких чинилаца који су условили и иницирали његово преузимање из уметности паганске антике, те откривање и представљање различитих процеса трансформације и реконтекстуализације које је мотив претрпео да би се уклопио у нови, хришћански смисао. Циљ докторске дисертације јесте и евидентирање и истраживање свих познатих примера зодијака у средњовековној уметности, обзиром да су досад објављени покушаји били непотпуни. Примери би били наведени хронолошки, са тежњом да се уоче евентуалне правилности у појављивању зодијака. Са истим циљем би била представљена и мапа распрострањености споменика на којима се појављује зодијак.

Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Докторска дисертација «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА» има предложену структуру изражену кроз следећа поглавља:

11. *Уводна разматрања*, у оквиру којих би били представљени предмет и циљ истраживања, географски и хронолошки оквири, методе и приступ који ће бити заступљени у раду, преглед досадашњих интерпретација зодијака, као и историографије астрологије.
12. *Историја зодијака*, поглавље у коме би био представљен настанак и развој зодијака у историји науке, као и различите примене које је налазио у прошлости.
13. *Астрологија у средњем веку*, поглавље које би било посвећено сагледавању астрологије са различитих аспеката у циљу одређивања њене улоге и статуса у средњовековној култури и друштву. Са тим циљем би, у оквиру овог поглавља, најпре била приказана сажета

историја астрологије у старом веку, а потом детаљнији преглед развоја и ширења астрологије у средњем веку, како на западу Европе, тако и у Византијском царству. У овом поглављу би била испитана распрострањеност астрологије у средњовековном друштву, као и њено присуство у науци и филозофији средњег века, а значајан део би био посвећен и ставовима отаца хришћанске цркве према астрологији, као и одлукама црквених сабора које су се односиле на њено практиковање.

14. *Зодијак у античкој уметности*, поглавље у којем би били представљени најзначајнији примери зодијака у хеленистичкој и римској уметности који сведоче о распрострањености овог мотива, различитим иконографским шемама у којима се јавља, као и значењима која је поседовао.
15. *Зодијак у јеврејској уметности*, поглавље у којем би била приказана и анализирана појава овог мотива у синагогама и на јеврејским богослужбеним предметима, као и различити ставови према астрологији које налазимо у оквиру јудаизма.
16. *Христијанизација зодијака у средњовековној књижевности*, поглавље које би за предмет имало примере давања хришћанског значења зодијаку, најчешће кроз алегоризацију, у делима средњовековних аутора.
17. *Зодијак у хришћанској уметности средњег века*, поглавље које би се бавило мотивом зодијака на средњовековним уметничким споменицима и предметима, са фокусом на оне примере који на најбољи начин одражавају процесе апропријације и христијанизације мотива. У овом поглављу би се приступило расветљавању тих феномена, анализом различитих примера, компарацијом са примерима из античке и јеврејске уметности, разматрањем досадашњих интерпретација, детектовањем евентуалних локалних карактеристика у приказивању као и хронолошке заступљености и специфичности у појављивању, утврђивањем веза са примерима христијанизације

зодијака у књижевности и повезаности са космолошким и есхатолошким идејама доба, и детерминисањем узрока који су до ове појаве довели.

18. *Закључна разматрања*

19. *Каталог и мапа споменика*

20. *Извори и библиографија*

Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању везаном за израду докторске дисертације «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА» тичу се следећег: мотив зодијака у хришћанској уметности није могао да се јави док се хришћанска култура није успоставила као доминантна на подручју и у време које представљају географске и хронолошке оквири истраживања ове дисертације. Мотив зодијака могао је постати део визуелних програма хришћанских споменика тек када више није постојала опасност да паганске идеје и веровања могу да надвладају популарност и уздрмају позиције хришћанских догмата. Једна од хипотеза од којих ће се полазити у истраживању јесте да апропријација и христијанизација мотива зодијака у уметности средњег века, у византијском културном кругу као и у западноевропским оквирима, никако није пука случајност већ је тесно и непосредно повезано са ширењем астрологије, која је у средњовековној цивилизацији није била забрањена дисциплина већ део погледа на свет и пут разумевања поретка и начина функционисања космоса и васељене, интегрисана у хришћанско схватање света.

Методе које ће се у истраживању применити:

Методе које ће се применити у изради докторске дисертације «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА» обухватају методе више друштвених и

хуманистичких наука. Примарни метод који би био примењен у раду је иконографско-иконолошки, један од најзначајнијих и најзаступљенијих метода у историји уметности, који се у овој научи развија и примењује од времена Ервина Панофског и Абија Варбурга. Овај метод се бави тематиком и значењем уметничких дела и њиховим тумачењем у оквиру културе у којој су настали, што подразумева и ослањање на знања и методе других дисциплина поред историје уметности. У изради ове докторске дисертације то су друштвена историја, историја књижевности, историја науке, историја астрологије, археологија, антропологија, класичне науке, теологија (посебно патристика).

Очекивани резултати и научни допринос:

Очекивани резултати и научни допринос истраживачког рада на докторској дисертацији «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА» омогућио би свеобухватан увид и дао основу за дубље разумевање сложене проблематике везану за питања рецепције астрологије у хришћанској култури, као и њеног односа према делима паганске античке уметности и науке уопште. Истраживачки рад на овој докторској дисертацији такође би омогућио целовитији увид у различите видове визуелизације мотива зодијака у средњем веку, његове функције и значења, чиме би значајно била допуњена у досадашњој историографији изнета разматрања ове теме.

Закључак:

Ценећи да је предлог Иване Лемкул заснован на добро планираном истраживачком раду, одличном познавању писаних извора и споменичке грађе као и објављене литературе, те да је предложени приступ научно оправдан и методолошки релевантан због чега може представљати иновативни допринос развоју историје уметности, предлажемо Наставно научно већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да докторанду Ивани Лемкул одобри рад на

изради докторске дисертације под насловом «АПРОПРИЈАЦИЈА И ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА МОТИВА ЗОДИЈАКА У УМЕТНОСТИ СРЕДЊЕГ ВЕКА»

доц. др Јелена Ердељан, ментор

проф. др Миодраг Марковић

проф. др Драган Војводић

Београд, 16.9.2013.

доц. др Иван Стевовић

